

Eugeniusz Konik: Ślask starożytny a imperium rzymskie. Biblioteka archeologiczna, tom. 9. Polskie towarzystwo archeologiczne, Warszawa—Wrocław 1959, 293 stran textu, XV tabulek a 2 mapy.

V době, kdy se u nás hodně bádá o římském limitu, vzbudí jistě tato kniha mezi našimi historiky a archeology značný zájem, neboť podává výmluvné svědectví o čilých římských stycích se Slezskem v době císařské. Materiálu k archeologické mapě Slezska je v ní sebráno tolik, že to v zemi, která s římskou říší přímo nesousedila, až překvapuje. Soupis tohoto materiálu zabírá větší část knihy (str. 66—231) a obsahuje v abecedním pořádku názvy 1092 slezských obcí, k nimž jsou připojeny údaje o nálezech. Ty ukazují, že se z římského světa dovážely do Slezska hlavně kovové, skleněné a hliněné nádoby — mezi nimi i terra sigillata —, bronzové a stříbrné nože a nůžky, zbraně a šperky. Mincí se tam, pokud je autorovi známo, našlo z doby císařské bezmála pět set, a právě ty nejzřetelněji dosvědčují, jak se během doby tamější styky s římským světem vyvíjely (str. 32 n.). Prvé století n. l. je tu zastoupeno 99 mincemi, druhé 284, třetí 51, čtvrté 46 a páté století již jen 3 mincemi. Nejživější styky Římanů se Slezskem byly tedy v II. stol. n. l., a nijak neudivuje, že nejpříznivějším obdobím pro římské obchodníky byla vláda Traianova (44 mincí), Hadrianova (53 mincí) a Antonina Pia (\pm 50 mincí). Od vlády Marka Aurelia nastává pokles (32 mincí), přičemž přelomem tu byly nepochybně markomanské války.

Archeologickým výzkumem se zjistilo, že byla v prvních stoletích naší éry ve Slezsku dvě větší jakási seskupení sídlišť, a to jednak v oblasti vratislavské, jednak opolské. Do vratislavské oblasti vedla cesta přes Klasko; tam putovali v I. stol. př. n. l. obchodníci zpravidla přes Čechy, kdežto po zániku Marobudovy říše byla živější cesta podél řeky Moravy (str. 46 n.). Přes opolskou oblast vedla tzv. jantarová cesta, jež procházela Moravskou branou (str. 47 n.). V první polovině II. století se dávalo přednost styku s Porýním, které mělo se Slezskem spojení po vodě. Později se tzv. jantarové cesty zase užívá, ale cesta přes Klasko již nebyla vyhledávána.

O stycích Římanů s obyvatelstvem sídlícím ve Slezsku psali již starověcí autoři (Pomponius Mela, Plinius Starší, Tacitus a Ptolemaios), a také novodobí archeologové a historikové jim věnovali dosti pozornosti (srov. o tom str. 9—20). E. Konik tu tedy nepíše o věcech dosud nepracovaných, ba i materiál v jeho knize uvedený byl většinou již dříve publikován, ale jeho hlavní zásluhou je, že ten materiál soustředil v jedné práci a že z něho vyvodil věcným a střízlivým způsobem základní historické závěry. Ty mají význam i pro badatele zabývající se studiem otázky, jak slezské obyvatelstvo v první polovině I. tisíciletí naší éry žilo. Autor např. výstižně poukázal na to, že si mohli římské zboží kupovat jen lidé zámožní, kteří byli pohřbíváni v nákladných mohylách (str. 61). To je zároveň důležité svědectví o tom, že na začátku našeho letopočtu ustupuje již i ve Slezsku stará rodová společnost společnosti třídní.

Cenným výtěžkem autorovy práce jsou také dvě mapy, z nichž na jedné jsou vyznačena místa v I.—V. stol. n. l. ve Slezsku obydlená, a na druhé obchodní cesty a naleziště římských importů i výrobků místních podle těch importů zhotovených. Na tabulkách je 14 kreseb a 37 fotografií, z nichž některé zachycují předmětů několik. Kniha má dosti obsáhlé ruské a francouzské resumé.

Josef Češkc

Werner Krämer, Cambodunumforschungen 1958 — I. Die Ausgrabung von Holzhausorn zwischen der 1. und 2. Querstrasse. Mit Beiträgen von J. Boessneck, R. Egger, H.—J. Kellner, K. Parlasca, H. v. Petrikovits, W. Schleiermacher und A. Zippelius. Vydalo jako 9. sešit Materialhefte zur bayerischen Vorgeschichte nakladatelství M. Lassleben v Kallmünz/Opf. v roce 1957 ve dvou svazcích: text (124 stran s vyobrazeními a tabulkami) a přílohy (8 plánů).

Existence antického Camboduna na pravém břehu Illeru v prostoru jihobavorského města Kempten byla prokázána již r. 1885 odkrytím fora. Od té doby byla lokalita prozkoumávána s nevelkými přestávkami, byť v omezeném rozsahu, až do druhé světové války. Tamní výzkumy

z let 1912 až 1935 jsou nerozlučně spojeny s významnou osobností P. Reineckeho, po němž vedení prací do roku 1942 převzal L. Ohlenroth. Je třeba litovat, že zatím co nejstarší výkopy uveřejnil A. Ullrich ve třech zprávách (1888, 1890 a 1910 v *Allgäuer Geschichtsfreund*), zůstal závažný materiál z Reineckova pera dodnes jen v rukopisu a tedy širší odborné veřejnosti těžko dostupný. Také z Ohlenrothovy epochy bylo vydáno tiskem jen velmi málo. S příznivější situací se nyní setkali jejich pováleční nástupci, jimž byla dána možnost uveřejnit nálezové zprávy i zpracování nálezů v rámci *Materialhefte zur bayerischen Vorgeschichte*, vydávaných pod hlavičkou bavorského zemského úřadu pro památkovou péči s podporou RGK německého archeologického institutu, okresu Schwaben a města Kempten v soukromém nakladatelství.

Byly-li nyní publikační možnosti příznivější, zhoršila se naproti tomu celková situace lokality. Již za Reineckova vedení se s růstem města a s rozšiřováním lomu počínal měnit normální drobný výzkum v zachraňovací akce a tento nepříznivý vývoj v jistém smyslu vyvrcholil v roce 1953, kdy byli archeologové při čtyřměsíčním zachraňovacím výzkumu doslova pronásledováni stavbaři, což způsobilo nemalé potíže, na něž si W. Krämer v úvodu recenzované práce otevřeně nařká. Budiž zde však připomenuto, že nově zastavovaný prostor byl ku štěstí z převážné části již dříve prozkoumán (a tím ovšem i rozrušen), takže zbývalo prozkoumat jen poměrně nevelké plochy, na nichž se daly očekávat stopy dřevěných objektů z nejstarší fáze římského Camboduna, patřící zhruba 1. polovině I. století n. l. Úspěšné provedení výzkumu na ploše asi 750 m² mezi 1. a 2. příčnou ulicí očekávání více než splnilo; byly odkryty čtyři stavební a nálezové horizonty.

I když šlo pouze o malý zlomek celkové rozlohy Camboduna, získal si W. Krämer úspěšným zachraňovacím výzkumem a jeho publikováním velké zásluhy o tuto římskou lokalitu jednak proto, že z dosavadních výzkumů bylo tak málo zveřejněno, jednak proto, že poznatky o nejstarším období Camboduna byly dosud přes mnohaleté výzkumy hodně omezené. Při tom lze připomenout i širší význam práce, neboť výzkum přinesl další cenný pramenný a faktografický materiál pro časně období římské podunajské expanze, které je spojeno s obsáhlou a obtížnou problematikou. Krämerovy zásluhy třeba spatřovat i v tom, že si při přípravě publikace dovedl zajistit účast dalších, někdy snad až příliš úzce specializovaných odborníků, takže vzniklo do jisté míry kolektivní dílo dobré odborné úrovně. Krämer sám vypracoval kromě úvodních partií nálezovou zprávu (15—36) a závěry (117—123), na materiálové části se většinou podíleli ostatní odborníci.

V Krämerově nálezové zprávě je hlavní pozornost věnována čtyřem zjištěným nálezovým horizontům (17—28). 1. periodě (nejstaršímu horizontu) patří základové zbytky pravouhlého dřevěného domu č. 1, tyčkových plotů a stopy dalších dvou domů. V 2. periodě byl terén zvýšen a zplanýrován; na něm byl vystavěn menší, ale bohatěji vnitřně dělený dřevěný dům č. 2 s ohništěm těsně u vnější stěny, k němuž patřil nedaleko vyhloubený sklípek. V této periodě byla také upravena trasa 2. příčné ulice. Domy č. 1 i 2 byly zničeny požárem. Teprve po vybudování kamenného domu XIII (odkrytého již 1911) vznikl na novém násypu ve 3. periodě ke zdivu onoho domu přiléhající větší dřevěný dům č. 3. Dům měl čtyři místnosti s ohništi při stěnách a úzkým dvorkem (chodbou?) oddělené další dvě místnosti bez topenišť; po obou delších stranách byl snad obklopen portikovými představkami (ochozy). Ve 4. periodě byl téměř celý zkoumaný terén zvýšen navážkou 30—70 cm mocnou, pocházející ze zrušeného staršího fora. Na ní byl v místech strženého domu 3 postaven stejný velký dům 4 A, mající patrně ze strany 2. příčné ulice portikový ochoz, a za ním ve vzdálenosti jednoho metru stejný situovaný a stejně velký dům 4 B. V domě 4 A byla tři ohniště, avšak vnitřní dělení se zde i v domě 4 B nedalo bezpečně zjistit. V nejvyšších rozrušených vrstvách bylo možno konstatovat již jen nepatrné stopy ještě mladších úprav a staveb.

Na vlastní nálezovou zprávu navazuje stratigrafické rozdělení nálezových celků podle period a podle zásadních nálezových okolností, jež je doprovázeno inv. čísly (28—33). Zajímavý je

použitý způsob inventarizace: inventárních čísel (složených z letopočtu a pořadového čísla) bylo užito vždy hromadně pro komplex nálezů, odkrytých za stejných stratigrafických i lokálních okolností. Z tabelárního přehledu, v němž je stejně jako v následujících periodizačních závěrech (34—36) využito chronologické průkaznosti nálezů a zvláště mincí (89 použitelných ražeb!) je patrné, že se na zkoumaném místě podařilo vytrdit především tři nejstarší periody jako horizont tiberijský P I, claudijský P II a neronsko-časné flavijský P III. — První část knihy je uzavřena rekonstrukcemi dřevěných staveb, jimiž se zabýval A. Zippelius (37—51).

V materiálové části (53—116) zpracoval mince H.—J. Kellner, který na základě výskytu mincí na několika lokalitách a dosud získaných znalostí o oběhu mincí nadhodil otázku datování počátku osídlení Camboduna do doby těsně po r. 16/17 n. l. (54—59). Přehled menších nálezů z různého materiálu podle vyobrazení na tabulkách s periodizačním vřazením podal W. Krämer (60—71); byly sem však pojaty i některé dřívější nálezy, aniž by to bylo odůvodněno. Zaklínací olovenou tabulkou se zabýval R. Egger (72—75), sponami Krämer (76n.), sklem a terakotovými lampičkami W. Schleiermacher (77—80), terakotovou ženskou hlavičkou z II. století H. v. Petrikovits (80n.). Stručné zpracování četných nálezů tery sigiláty podal opět Schleiermacher (82—93), zlomků nástěnných maleb K. Parlasca (93—102). Posléze byl připojen rozbor zvířecího osteologického materiálu J. Boessnecka (103—116). Zpracování běžné keramiky bylo ponecháno pro samostatnou studii, kterou vypracoval U. Fischer (vyšlo jako *Cambodunumforschungen* 1953 — II).

Text uzavírá zhodnocující partie W. Krämera, zaměřená k některým otázkám dějin Camboduna (117—123). K. dospěl k dostatečně fundovanému názoru, že je třeba počátek římského osídlení klásti do časné tiberijské fáze, jak se už domníval P. Reinecke, zatím co L. Ohlenroth byl nakloněn podle výskytu sigiláty připustit jako nejčasnější mez až sklonek Tiberiovy vlády. Ve Strabonově geografii jmenované Kambodunon bylo dříve vykládáno jako keltské opidum, které poskytl římskému nástupci místo i jméno. Ale v prostoru římského Camboduna i na protější vyvýšenině na levém břehu Illeru nebyl nalezen ani jediný pozdnělaténský střep a také z okolí není větší pozdnělaténské hrazené sídliště známo. K. proto vyslovil domněnku, že se Strabonovo Kambodunon vztahuje již na římskou lokalitu, která vznikla těsně před sepsáním Strabonova díla před jeho smrtí v r. 19 n. l. Obdobně je tomu pravděpodobně i se Strabonovým Brigantiem a Damasií, je-li její lokalizace na Auerberg u Bernbeuren správná. Jak však potom vysvětlil keltský charakter jména Cambodunum? K. proto nadhodil možnost, že mohlo jít o celkem bezvýznamnou menší osadu v okolí, a to tím spíše, že z území starověké Vindelicie nejsou vůbec známa větší keltská opida. Značně nejasná je dosud otázka, kde byla umístěna vojenská posádka Camboduna. Staršímu Reineckovu názoru o vojenském táboru na druhém břehu Illeru odporují pozdější nálezy součástí vojenské výstroje a výzbroje z oblasti městského sídliště (tab. A, B), které snad většinou pochází ze severní, dnes už zastavěné části; přesnějších poznatků zatím dosaženo nebylo. Pokud jde o forum, zjistil již A. Ullrich stopy starších staveb. P. Reinecke pak pomocí kontrolních sond ověřil existenci staršího fora a jihovýchodně od něho rozsáhlého chrámového okrsku s malým chrámkem uprostřed, které byly vybudovány v časné fázi Camboduna uprostřed dřevěných domků s překvapující velkorysostí jako jedny z prvních kamenných staveb. Vedle R. Schultzeova názoru o změně dispozice během výstavby převládalo mínění, že k přestavbě došlo až na sklonku II. století při povýšení sídliště do řad municipií. Chronologickou oporu pro datování přestavby však poskytl teprve Krämerův výzkum z r. 1953, při němž byly objeveny stavební a dekorační trosky prvního fora v domě č. 3 a v násypu dělicím P III od P IV, což ukazuje na flavijské období.

Práce obsahuje 21 grafických obrázků vesměs dobré úrovně v textu (slabší jsou pouze kresby osteologického materiálu na obr. 19—21) a křídové tabulky velmi pečlivě reprodukované, ať již jde o vložku A—B či o závěrečné tabulky č. 1—36. V samostatné příloze je celkový plán

známého Camboduna a sedm menších plánek (půdorysy a profily horizontů) dobré technické úrovně, k jejichž větší srozumitelnosti by však jistě přispělo připojení grafických vysvětlivek. Je zřejmé, že také celé úpravě textu byla věnována velká pozornost. Stane-li se, že zjistíme drobný omyl, jde buď o nepřesnost (např. str. 15 vlevo, 4. řádek odspodu: přesněji südwestlich než westlich) nebo o evidentní přepis (např. str. 28, levý sloupec, 11. řádek odspodu: místo über má být unter).

Závěrem ještě několik poznámek. Recenzované dílo nese vcelku typické znaky dnešní západo-německé archeologické produkce. Vedle snahy o co největší preciznost ve faktografických partiích je to i snaha o důsledné historické pojetí, jehož kořeny ovšem naprosto nelze hledat v oblasti idealistických světových názorů, nýbrž v povaze a materiálu vlastní vědecké disciplíny — archeologie. Tradiční německá interpretační šíře je zde ku prospěchu věci značně utlumena, což je zčásti dáno i materiálovou povahou práce samé. Litujeme, že se Krämer v závěrečích nepokusil také stručně shrnout výsledky rozborů náleзовého materiálu; snad jsou tím bezdůčně i naznačeny hranice možností kolektivní vědecké spolupráce v buržoasní společnosti. Překvapuje také, že se v celé práci nikde nevyskytuje ani zmínka o záchraně a trvalé konzervaci alespoň těch nejdůležitějších stavebních složek antického města. Nechce se nám věřit, že by bylo Cambodunum soukromokapitalistickou domovní výstavbou mlčky odsouzeno k definitivnímu zániku.

M. R. Pernička

Paul Karnitsch, Die verzierte Sigillata von Lauriacum (Lorch—Enns), Linz 1955. Forschungen in Lauriacum, Bd. 3. 251 stran se 102 celostránkovými ilustracemi a jedna mapka. Cena neuvedena.

Shodou okolností dostala se tato knížka k recenzentovi opožděně, avšak současně s další Karnitschovou prací téhož charakteru a právě tato okolnost i řada dalších souvislostí opravňují k tomu, aby o ní bylo opožděně referováno. Jde o monografické materiálové dílko, zachycující výhradně nálezy tery sigiláty (TS) ze starověkého Lauriaca, lokalizovaného do dnešní oblasti Lorch—Enns nedaleko Lince v Horním Rakousku; publikované nálezy jsou dnes uloženy v muzeích v Enns a v Linci, jednak též v soukromém majetku, a pocházejí jak ze starší doby, tak i z novějších vykopávek prováděných v letech 1951—1953. K. si v předmluvě vytkl za úkol nejen shromáždit a roztřídit celý materiál, ale též podat přehledný výklad o původu TS a o importech do Lauriaca v souvislosti s hospodářskou situací a historickým vývojem (str. 9). S otázkou o původu TS se setkáváme v krátké úvodní kapitole, v níž je také obecně promluveno o tom, co to TS je a jaké možnosti poskytují pro datování. K. se zde příklání k Löschkemu a hledá kořeny TS již v Recku v V. století před n. l. v okruhu keramiky vypalované do červené barvy, která se měla dále zdokonalovat v maloasijském prostředí a současně se podle K. rozšířila do celého Středomoří. K. dále dovozuje, že tzv. megarské poháry s reliéfní výzdobou, vyráběné podle Krause od IV. století před n. l., jsou jen dalším článkem genetického vývoje TS. K. se ještě zastavuje u otázky používání černé a červené „glazury“ (řekli bychom snad raději frity) v době před přelomem letopočtů a uzavírá svůj stručný výklad přenesením výroby reliéfní červené keramiky do Itálie (str. 11 n.). Není to výklad nepravděpodobný, nejdeme-li ovšem dále za hranice reliéfně zdobené keramiky. Je jen třeba si přitom uvědomit, že průběh a vývoj reliéfní keramiky hellenistického období známe dosud velmi málo, než abychom bezpečně mohli sledovat přesnou genezi TS.

Rozdělení následujících kapitol (str. 13—36) odpovídá chronologii výrobních oblastí podle vžitého třídění a je při tom pochopitelně závislé i na existenci a počtu dokladů z Lauriaca. Italské období TS je tam zastoupeno pouze třemi střípky severoitalského původu. Jihogalská produkce je již reprezentována bohatěji, počínaje jedním dokladem časně hrničfířské skupiny A, který K. datoval do doby Tiberius/Claudius. Jinak jde hlavně o výrobky z La Graufesenque vedle několika kusů z Banassacu; časově dosahují tyto doklady až do přelomu I. a II. století n. l. Mezi středo-